

Interventie

No Nonsense

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdgezondheidszorg, preventie en gezondheidsbevordering

Datum: 11 april 2024

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Verkerk, van der Woude (december 2023).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'No Nonsense'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak	8
2. Uitvoering	12
3. Onderbouwing.....	16
4. Onderzoek.....	23
5. Samenvatting Werkzame elementen	26
6. Aangehaalde literatuur.....	27
7. Praktijkvoorbeeld.....	30

Samenvatting

No Nonsense is een lessenserie voor jongeren van 13-16 jaar in het praktijkonderwijs en het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Het doel is om met jongeren in gesprek te gaan over seksualiteit en relaties zodat ze bewuste keuzes kunnen maken over hun eigen seksualiteit en relaties. Hierdoor is hun kwetsbaarheid voor seksueel grensoverschrijdend gedrag verminderd.

Er wordt gericht op:

1. Een positievere eigenwaarde.
2. Het beter kunnen beoordelen van seksueel gedrag.
3. Meer respect hebben voor de verschillende manieren van omgaan met seksualiteit en relaties.
4. Het effectiever kunnen aangeven van wensen en grenzen.

No Nonsense vertelt 'geen onzin' over seksualiteit en relaties door het onderwerp op een frisse en simpele manier aan te bieden. Gastdocenten gebruiken afwisselende werkvormen en een laagdrempelige, concrete aanpak die goed aansluit bij de leefwereld van jongeren. Dit binnen een veilig pedagogisch klimaat waarin jongeren met en van elkaar leren.

Doelgroep

De doelgroep van de interventie zijn jongeren van 13 tot en met 16 jaar die onderwijs in het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) of praktijkonderwijs (pro) volgen.

Doel

Het hoofddoel van No Nonsense is om met jongeren van 13 tot en met 16 jaar in het vmbo en pro in gesprek te gaan over seksualiteit en relaties zodat ze bewuste keuzes kunnen maken over hun eigen seksualiteit en relaties waardoor de kwetsbaarheid voor seksueel grensoverschrijdend gedrag vermindert.

Aanpak

Drie wekelijkse lessen van 75 minuten (pro) à 90 minuten (vmbo) gegeven door een gastdocent.

- Les 1 'Dit ben ik!': De link tussen identiteit, seks en seksualiteit.
- Les 2 'Ik en de ander': Gezonde relaties, informatiebronnen en groepsdruk.
- Les 3 'Ik en mijn grens': Aangeven van wensen en grenzen, en hulpbronnen.

Materiaal

De materialen bestaan uit een folder en promotiefilmpje, handleiding, lesbrief, prezi's (presentaties incl. filmpjes voor elke les), ballonnen, kaarten en andere materialen voor de verschillende werkvormen. Voor docenten is er een hulpwijzer en er is een presentatie voor docenten en ouders/verzorgers. Er zijn ook evaluatieformulieren voor leerlingen, docenten en ouders.

Onderbouwing

Jongeren, met name laagopgeleide jongeren, zijn kwetsbaar voor seksueel grensoverschrijdend gedrag [SGG] (Joemmanbaks & de Graaf, 2022). In het afgelopen jaar zijn 37,8% van meiden en 13,4% van jongens tussen 15 en 17 jaar slachtoffer geweest van SGG (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen [Nationaal Rapporteur], 2022b). SGG meemaken kan psychische, seksuele en lichamelijke problemen veroorzaken (Akkermans et al., 2023; Joemmanbaks & de Graaf, 2022; Nationaal Rapporteur, 2022a; de Graaf et al., 2017).

Dit probleem vindt o.a. zijn oorzaak in een laag bewustzijn van SGG én motivatie om er anders mee om te gaan. Het gesprek met en onder jongeren aangaan over seksualiteit en relaties helpt om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen

(Nationaal Actieprogramma, 2023; Smit et al., 2022; Van Oosten, 2017). Daarom richt No Nonsense zich op een interactieve aanpak binnen scholen.

Het gebruik van ervaringsgericht, coöperatief leren helpt de leerling de informatie 'eigen' te maken, op basis daarvan zijn attitude aan te passen en te ervaren hoe dat voelt, waardoor hij vervolgens de motivatie heeft om makkelijker zijn gedrag aan te passen (Kolb, 1984; Petty et al., 2009; Breunig, 2009; de Vries et al., 2005).

Onderzoek

In 2019 en 2023 zijn procesevaluaties uitgevoerd. In 2023 vond deze plaats onder 10 scholen, 171 leerlingen, 21 docenten, 4 gastdocenten (uitvoerders) en 21 ouders. Uit de evaluatie is te zien dat No Nonsense een sterk gewaardeerde interventie is, zowel door leerlingen (7,5) als door scholen (8,1). Een meerderheid van de leerlingen vindt de lessen interessant, belangrijk, leerzaam en makkelijk. Het onderwerp wordt bespreekbaar gemaakt door o.a. effectieve werkvormen en (inhoudelijke) aansluiting met de doelgroep. Ouders hebben met een cijfer van 8,9 of hoger een hoge waardering voor de workshop.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De doelgroep van de interventie zijn jongeren van 13 tot en met 16 jaar die onderwijs volgen in het praktijkonderwijs en het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs.

Intermediaire doelgroep

De interventie heeft twee intermediaire doelgroepen:

- Ouders/verzorgers van de leerlingen die meedoen aan de lessen
- De docenten van de school die meedoen aan de lessen

Selectie van doelgroepen

Jongeren van 13 tot en met 16 jaar kunnen deelnemen aan de interventie als zij vmbo-basis of vmbo-kader (leerjaar 2, 3 of 4) of praktijkonderwijs (pro) volgen (leerjaar 2, 3 of 4). Mochten jongeren buiten de gewenste leeftijd zitten, dan mogen ze alsnog meedoen. Het is belangrijk dat leerlingen in hetzelfde leerjaar dezelfde kennis en vaardigheden hebben. Ook leerlingen met verschillende achtergronden zijn welkom; leerling leren daarin juist van elkaar. Er wordt rekening gehouden met diversiteit door nadrukkelijk in te zetten op een veilige sfeer en respect voor elkaar.

In- en exclusiecriteria voor deelname:

Voorafgaand aan de lessenserie wordt de school via een intakeformulier gevraagd naar bijzonderheden over de leerlingen, ook op seksueel vlak, waarmee rekening moet worden gehouden. Het leereffect zit in het samen leren en in gesprek gaan. Mocht voor of tijdens de lessenserie blijken dat er geen veilige sfeer in de groep is, dan wordt het moeilijk om veel leerrendement uit de interventie te halen. Hierover wordt gesproken met de aanwezige docent van school. Er wordt gezocht naar een oplossing, zoals het anders indelen van de groep of het bieden van de lessen aan twee of drie aparte groepen. Bij geen oplossingen kan er worden besloten om de lessen niet (verder) in te zetten.

De intermediaire doelgroep wordt geselecteerd op basis van hun relatie met de leerlingen. De school kiest zelf of ze willen dat Scharlaken Koord een workshop aan ouders/verzorgers en/of docenten aan biedt. Ouders/verzorgers van leerlingen die meedoen aan de interventie ontvangen een uitnodiging voor de workshop, en de docent/mentor die aanwezig zal zijn tijdens de lessen ontvangt een uitnodiging voor een workshop.

Betrokkenheid doelgroep

Bij de opstart van de interventie in 2011 zijn in de eerste twee jaar pilots uitgevoerd, waarin actief feedback is gevraagd van docenten en leerlingen. Op basis daarvan zijn aanpassingen aangebracht. Deze aanpassingen betroffen onder andere een betere aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep, minder thema's per les en het gebruik van meer audiovisueel materiaal. Zo wordt nu meer ingegaan op issues rondom social media.

Er wordt na afloop van de lessenserie en van de workshops geëvalueerd onder de (intermediaire) doelgroep. Deze resultaten zijn ook meegenomen in twee procesevaluaties (2019 en 2023). Op basis van de ingevulde evaluatieformulieren

worden aanpassingen gedaan zodat de lesstof goed blijft aansluiten bij de doelgroep en het beoogde doel wordt bereikt.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van No Nonsense is om met jongeren van 13 tot en met 16 jaar in het vmbo en pro in gesprek te gaan over seksualiteit en relaties zodat ze bewuste keuzes kunnen maken over hun eigen seksualiteit en relaties waardoor de kwetsbaarheid voor seksueel grensoverschrijdend gedrag vermindert.

Subdoelen

Om bewuste keuzes over hun seksualiteit en relaties te kunnen maken, wordt er gewerkt aan de volgende subdoelen:

1. Jongeren ontwikkelen een positievere eigenwaarde
 - a. Jongeren zijn bewust van hun eigenwaarde en de koppeling daarvan met de keuzes die ze maken (op gebied van seksualiteit en relaties)
 - b. Jongeren kunnen hun eigen kwaliteiten en die van anderen erkennen
 - c. Jongeren ervaren wederzijdse positieve bevestiging
2. Jongeren kunnen seksueel gedrag beter beoordelen
 - a. Jongeren hebben kennis van de manier waarop seksualiteit zich ontwikkelt en de verschillen daarin
 - b. Jongeren hebben kennis van seksuele diversiteit en het belang van respect daarin
 - c. Jongeren hebben kennis van de kenmerken van gezonde en ongezonde relaties
 - d. Jongeren hebben kennis van mogelijke (online) risicosituaties
 - e. Jongeren zijn zich bewust dat hun beeld van seksualiteit en relaties beïnvloed wordt door verschillende (online)informatiebronnen en ervaren dat ze (online)informatiebronnen zelf kunnen beoordelen
3. Jongeren hebben meer respect voor de verschillende manieren van omgaan met seksualiteit en relaties
 - a. Jongeren zijn zich bewust van hun eigen seksuele beleving en die van anderen
 - b. Jongeren zijn zich bewust van hun eigen seksuele en relationele wensen en grenzen en die van een ander
 - c. Jongeren zijn bewust van hoe ze respectvol kunnen omgaan met de wensen en grenzen van een ander
 - d. Jongeren ervaren hoe ze de verschillende wensen en grenzen van elkaar aanvaarden
4. Jongeren kunnen effectiever hun eigen wensen en grenzen aangeven
 - a. Jongeren weten waar ze terecht kunnen bij risicosituaties
 - b. Jongeren zijn bewust van de invloed van emoties op lichamelijke reacties en ervaren hoe ze deze kunnen controleren
 - c. Jongeren hebben kennis van het effect van groepsdruk, ervaren hoe zij ermee omgaan en erkennen de invloed ervan op hun keuzes rondom seksualiteit en relaties
 - d. Jongeren ervaren hoe ze wensen en grenzen verbaal en met lichaamshouding/confrontatieregels kunnen communiceren
 - e. Jongeren zijn zich bewust van hun persoonlijke ruimte en ervaren hoe ze zelf grenzen kunnen stellen

Intermediaire doelgroep:

Ouders/verzorgers en docenten zijn zich bewust van het belang om het gesprek met hun kinderen/leerlingen aan te gaan over relaties, social media en seksualiteit.

Ze hebben kennis van de jeugdcultuur. Ze hebben kennis van verschillende handvatten om het gesprek aan te gaan en ervaren dat ze effectiever zijn daarin. *Bovenstaande wordt alleen behaald onder ouders/verzorgers en docenten als scholen kiezen om de workshop in te zetten (mede beïnvloed door budget en contact met ouders/verzorgers) Dit heeft geen impact op het hoofddoel; de workshop is een aanvullend onderdeel.*

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

No Nonsense bestaat uit een serie van drie lessen van 75 (pro) à 90 (vmbo) minuten. Het heeft de voorkeur dat de lessen elkaar wekelijks opvolgen. Er mogen niet meer dan twee weken tussen de lessen zitten. De groepen bestaan uit maximaal 15 (pro) tot maximaal 25 (vmbo-) leerlingen. De lessen worden gegeven door een gastdocent van Scharlaken Koord aan een gemengde groep leerlingen van meiden en jongens die samen een klas vormen om daardoor te kunnen werken aan een positieve situatie met een gelijkwaardige wisselwerking en respect. Een vertrouwde docent van school (bijv. de mentor van de groep) is aanwezig bij de lessen.

De opbouw van de interventie is als volgt:

- Intakegesprek: Zodra een school aangeeft geïnteresseerd te zijn in No Nonsense, wordt er een lessenserie ingepland. Voorafgaand aan de eerste les heeft de gastdocent een (telefonisch) intakegesprek met de docent van school.
- Lessenserie:
- Les 1 'Dit ben ik!': Kijkt naar de link tussen identiteit, seks en seksualiteit.
- Les 2 'Ik en de ander': Gaat over gezonde relaties, informatiebronnen en groepsdruk.
- Les 3 'Ik en mijn grens': Gaat over het aangeven van wensen en grenzen, en hulpbronnen.
- Evaluatie. Na de laatste les wordt er door de leerlingen en docent een evaluatieformulier ingevuld over de gastdocent en de lessen.

Daarnaast kan een workshop van 1,5 uur ingezet worden (voor, tijdens of na de lessenserie) met ouders/verzorgers en/of docenten van school. Daarna volgt ook een evaluatie met gebruik van evaluatieformulieren.

No Nonsense is een aanvulling t.o.v. bestaande programma's omdat er wordt ingespeeld op het huidig kennisniveau en de vragen en belevingen van de leerlingen rondom seksualiteit en relaties. No Nonsense bouwt voort op basisbegrippen door in te gaan op de interacties die plaatsvinden bij leerlingen onderling en in de (online)wereld. Sterker nog, bij No Nonsense gaat het niet alleen om kennisvermeerdering maar om leerlingen juist zelf aan het nadenken te zetten over seksualiteit en relaties.

Inhoud van de interventie

Werving:

Voorafgaand aan de interventie melden scholen zich aan via de website. Ze worden actief geworven via:

- De website van Scharlaken Koord
- Social media
- Acties om bijv. een gratis lessenserie te ontvangen
- Promotie binnen het huidig netwerk

- E-mail/telefoon naar scholen die door de gemeenten worden gesubsidieerd om No Nonsense in te zetten

Er wordt o.a. duidelijk gemaakt dat No Nonsense ervan uit gaat dat leerlingen al een basisbegrip hebben rondom lichamelijke ontwikkelingen in de puberteit, eigen seksuele ontwikkeling en veilige seks. Dit door bijvoorbeeld biologielessen.

Daarnaast wordt er duidelijk gemaakt dat het is aanbevolen om No Nonsense af te nemen als onderdeel van een doorlopende leerlijn. Dit houdt in dat Scharlaken Koord in leerjaar 1 t/m 4 lessen verzorgd, waarbij No Nonsense in het derde jaar wordt gegeven. Zo worden niet alleen bovenstaande doelen behaald, maar ook anderen passende onderwerpen rondom seksualiteit worden behandeld, toegespitst op het niveau van de leerling. De lessen sluiten op elkaar aan en lesstof wordt herhaald. Meer informatie over deze leerlijn is te vinden in de handleiding.

Ook wordt er een workshop voor ouders/verzorgers en/of docenten aan de school nadrukkelijk aanbevolen. Daarbij zit er qua inhoud een variatie in de casussen. Deze worden aangepast naar de rol en omgeving van ouders en van docenten.

In de workshop zitten de volgende onderdelen:

- Quiz over de jeugdcultuur
- Bewustwording m.b.t. seksualiteit en social media.
- Uitleg over het belang van het gesprek aan gaan
- Casussen over social media, relaties en seksualiteit en kennis daaraan gerelateerd
- Praktische tips over gespreksvoering met jongeren
- Tips voor naslagwerk over jeugdcultuur, jongeren en het gesprek hierover
- Eindevaluatie

Intake:

Bij besluit om No Nonsense te laten uitvoeren, vult de school een digitaal intakeformulier in. Vervolgens vindt er een telefonisch (intake)gesprek plaats tussen schooldocent en gastdocent. Hierin worden de rol van de docent, het niveau van de leerlingen, de veiligheid en sfeer in de klas en de nazorg besproken. Op basis van de antwoorden kunnen indien gewenst de lessen aangepast worden naar behoeften van de klas. Data voor de lessen worden ingepland en de school ontvangt een lesbrief waarin een aantal randvoorwaarden staan. Degene die de intake doet is ook degene die de lessen komt geven. De contactpersoon van school is het liefst de docent/mentor die aanwezig zal zijn bij alle lessen. De aanwezigheid van de schooldocent bij alle lessen helpt om een veilige sfeer te creëren en geeft de schooldocent aanknopingspunten om na de lessen weer verder in te gaan op deze thematiek.

Lessenserie:

Vervolgens worden de lessen door een (gast)docent gegeven met gebruik van de handleiding waarin alle juiste materialen en locatietekens aanwezig zijn. Elk van de drie lessen gaat in op een thema:

Les 1 – Dit ben ik!: Deze introductieles begint met het benoemen van het verschil tussen seks en seksualiteit. Daarna wordt er o.a. aan de hand van een filmpje nagedacht over 'Wie ben jij?'. Daarbij wordt gekeken naar verschillen tussen wie de leerlingen zijn, met name in hun gedragingen en manier van reageren. Ook wordt seksuele diversiteit en verschillen in seksuele voorkeur besproken. Tot slot wordt er ingegaan op hoe je kijkt naar jezelf en de link met seksualiteit.

Les 2 – Ik en de ander: Deze les gaat over het vormen van gezonde relaties. Het begin van de les gaat over verliefd zijn: wat moet je wel of niet doen? Wat doet verliefdheid met je ademhaling? Vervolgens wordt er gekeken naar de invloed van informatiebronnen (ouders, school, vrienden en (sociale) media) en porno op het zelfbeeld van leerlingen en

op hun verwachtingen van seks en relaties. Er wordt ervaren wat groepsdruk met je kan doen. Ten slotte worden kenmerken van gezonde en ongezonde relaties besproken.

Les 3 – Ik en mijn grens: De laatste les gaat over grenzen. Leerlingen denken na over hun wensen en grenzen op het gebied van seksualiteit. Durven ze elkaars keuzes te respecteren? Het aangeven van grenzen wordt geoefend aan de hand van de eigen ruimte en aan de hand van de confrontatieregels. De leerlingen krijgen kennis over hulpbronnen bij risicosituaties op het vlak van seksualiteit. Ook krijgen ze informatie over de Nederlandse wet rondom seksueel gedrag. Tot slot krijgen de leerlingen de gelegenheid om in een veilige situatie vragen aan elkaar te stellen over de onderwerpen die besproken zijn in de les.

Een voorbeeld van de tweede les:

1. Welkom en afspraken (2 min.)
2. Terugblik op les 1 (2 min.)
3. Wat gaan we doen vandaag? (3 min.)
4. Filmpje: Fix it (5 min.)
5. Verliefd: wat werkt? (10 min.)
6. Alles onder controle? (10 min.)
7. Informatiebronnen (10 min.)
8. Opdracht: 30 seconden (10 min.)
9. Seks in de media (10 min.)
10. Filmpje: P...?! (10 min.)
11. Kaartjes (on)gezonde relatie (10 min.)
12. The box (5 min.)
13. Terugblik op les 2 (3 min.)

Ouders/verzorgers worden middels een brief geïnformeerd over de lessen. Ouders/verzorgers en docenten worden middels een workshop ondersteund om het gesprek met hun kinderen aan te gaan over seksualiteit en relaties.

Aanbod op maat:

De lessen bevatten veel opdrachten, waarin regelmatig dezelfde lesstof op verschillende manieren aan bod komt en dezelfde doelen nagestreefd worden. De gastdocent kijkt per les welke opdrachten uitvoerbaar zijn met de groep. De opdrachten zelf kunnen ook worden aangepast naar niveau; aanpassing zijn terug te lezen bij vele opdrachten. Dit zorgt ervoor dat er goed aangesloten kan worden bij de leerlingen en het niveau van de groep, zowel in het pro als in het vmbo. Daarbij wordt erop gelet dat wel alle lesdoelen aan bod komen.

Er zijn ook algemene manieren om beter aan te sluiten bij het niveau van de jongeren in een groep:

- Tijdsduur: in het pro kan gekozen worden voor kortere lessen (75 minuten) (door opdrachten in te korten) of het inlassen van één of twee pauzes.
- Taalgebruik: de gastdocent gebruikt minder moeilijke woorden en gaat vaker na of de lesstof begrepen is.
- Beeldend maken: de gastdocent vertelt zo beeldend mogelijk over onderwerpen door het tonen van voorwerpen of het geven van beeldende omschrijvingen.
- Duidelijkheid over lesverloop: een dia of A3 met het lesprogramma is gedurende de hele les te zien.
- Aansluiten bij kennisniveau: vooraf en in de eerste les wordt er een inschatting van het basisniveau en de kennis van de groep gemaakt. Opdrachten zoals 'seks enzo' van de eerste les lenen zich daar goed voor. Hierbij wordt gekeken naar het taalniveau en (voor zover bekend) hoever jongeren zijn in hun seksuele ontwikkeling, zoals het hebben van een relatie.
- Via informatie uit de intake en de evaluatiemomenten.

Evaluatie en Nazorg:

Na elke les vindt er een kort evaluatiegesprek plaats tussen gastdocent en schooldocent. Hier kunnen de jongeren die opvallend gedrag vertonen (zoals angst, heel stil zijn of juist heel aanwezig zijn) worden benoemd. Indien nodig kan de gastdocent hierover in gesprek gaan met de desbetreffende leerling of diens mentor. Ook vindt aan het einde van de lessen een eindevaluatie plaats met leerlingen en schooldocent. Als hier verrassende verhalen of vragen uit komen, worden deze besproken tussen gastdocent en schooldocent. Daarnaast wordt aandacht gegeven aan nazorg en signalering. De schooldocent krijgt een hulpwijzer mee over signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Er wordt met de schooldocent besproken hoe ze na de lessen verder kunnen gaan met het thema. In de handleiding zijn verschillende extra opdrachten opgenomen dit geschikt zijn voor elk niveau. Deze worden gedeeld met de docent, zodat de docent nog een kort vervolg kan geven aan de lessen.

2. Uitvoering

Materialen

Voor het uitvoeren van de lessen zijn de volgende materialen beschikbaar:

Werving/Vorbereiding

- Informatie voor scholen op de website/social media
- Promotiefilmpje van het preventiewerk van Scharlaken Koord
- De No Nonsense-handleiding voor gastdocenten (incl. lesopzet en lesmaterialen in de bijlagen)
- Algemene folder over de lessenserie(s) voor scholen
- Contactformulier
- Intakeformulier scholen
- Lesbrief voor scholen
- Brief voor ouders/verzorgers

Uitvoering:

- Prezi-presentaties van les 1, 2 en 3 (incl. filmpjes)
- Werkbladen van les 1, 2 en 3
- Geplastificeerde rode en groene kaarten
- Doos
- Post-its
- Gekleurd papier
- Ballonnen
- Waslijn/knijpers
- Touw
- Magneetjes of plakband
- A2-vellen
- 5 of 10 euro biljet
- Workshop (presentatie) voor ouders/docenten

Evaluatie/Nazorg:

- Evaluatieformulieren voor docenten van scholen, leerlingen, ouders en gastdocenten.
- Hulpwijzer + 'Wat te doen bij vermoedens van seksuele grensoverschrijding?' voor docenten

Deze materialen zijn aangeleverd door de interventie-eigenaar Scharlaken Koord.

Locatie en type organisatie

De lessenserie vindt plaats op (vmbo- en pro-) scholen. Iedere school is geschikt voor de interventie mits ze beschikken over de juiste ruimte en apparatuur en zich kunnen houden aan de randvoorwaarden. De ruimte waar de lessen plaatsvinden, moet zo ingericht zijn dat er interactie kan plaatsvinden tussen leerlingen en (gast)docent, en tussen leerlingen onderling. In les 1 en 2 is een klassikale opstelling gewenst, in les 3 is er een opstelling nodig waarbij veel ruimte is om te bewegen. Het moet een gesloten ruimte zijn met benodigde apparatuur (denk aan een digiboard of laptop en scherm en bord om op te schrijven). Bij voorkeur wordt dezelfde ruimte voor alle 3 lessen gebruikt. No Nonsense wordt uitgevoerd door gastdocenten, die als preventiemedewerker verbonden zijn aan de ontwikkelaar Scharlaken Koord. Zij worden door Scharlaken Koord bij verschillende scholen ingezet om de lessenseries uit te voeren en zij worden gecoördineerd door een projectleider. Het inzetten van gastdocenten heeft een meerwaarde omdat jongeren daar vaak opener mee durven te zijn.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De gastdocenten van Scharlaken Koord hebben een afgeronde hbo-opleiding (bij voorkeur pabo, spo of jongerenwerk). Zij beschikken over de volgende competenties en ervaring:

- Ervaring op het gebied van pedagogiek en didactiek in het voortgezet en/of speciaal onderwijs, of in jongerenwerk.
- Houdt ervan om met jongeren te werken met verschillende achtergronden en niveaus.
- Is verbaal creatief, helder en duidelijk.
- Laat zich niet uit het veld slaan als zaken anders lopen dan verwacht.
- Heeft kennis van de huidige jeugdculturen en kan jongeren op hun eigen niveau aanspreken.
- Is zelfstandig en flexibel.
- Is in staat het thema rondom seksuele weerbaarheid op de kaart te zetten.
- Kan lesgeven vanuit een oordeelvrije houding.

Ook wordt er gekeken naar de houding van de docent:

- Open
- Eerlijk
- Nieuwsgierig
- Energiek
- Zorgt voor een veilige sfeer
- Beurtverdeling
- Stimuleert respectvolle gesprekken
- Vraagt naar de mening van anderen als een leerling hard oordeelt
- Let op dat niemand uitgelachen wordt om zijn of haar gevoelens of mening, vooral kwetsbare leerlingen niet
- Investeert in de relatie met de leerlingen

De gastdocenten worden 'on-the-job' opgeleid. Ze lopen minstens twee keer mee met een collega-gastdocent. Daarna geven ze een aantal keer zelf de lessenseries, onder toezicht en met begeleiding van een ervaren collega.

Kwaliteitsbewaking

De gastdocenten die No Nonsense uitvoeren hebben intervisie, supervisie en begeleiding van een teamleider. Indien gewenst kan hier ook een externe professional voor uitgenodigd worden. Minstens 2x per jaar vinden evaluatiegesprekken plaats met iedere gastdocent en is er intervisie met alle gastdocenten waarin casussen en actualiteiten besproken worden. Collega's lopen ook met elkaar mee om de inhoud van de lessen continu te verbeteren. Deskundigheidsbevorderingstrainingen en/of het bezoeken van conferenties en lezingen vinden ieder jaar plaats.

De kwaliteit van de interventie wordt gemonitord door evaluatie onder ouders, docenten en leerlingen en onder de uitvoerende gastdocenten. Na elke les vult de schooldocent een evaluatieformulier in met vragen over hoe deze de No Nonsense-lessenserie waardeert. Er vindt dan ook een kort gesprek plaats tussen de gastdocent en schooldocent. De schooldocent en leerlingen vullen aan het eind van de laatste les een eindexamenformulier in. Eén of twee keer per jaar wordt een analyse gemaakt van de uitkomsten. Deze worden besproken in een evaluatiebijeenkomst met de gastdocenten. Op basis van de uitkomsten, en in combinatie met mogelijke nieuwe deskundigheid, kan de interventie worden doorontwikkeld. Er wordt regelmatig een procesevaluatie

uitgevoerd door een externe consultant om na te gaan of het programma de doelgroep bereikt, of het goed gewaardeerd wordt en wat de verbetermogelijkheden zijn.

De teamleider houdt toezicht en neemt eventueel meer actie op basis van evaluatie-uitkomsten. De teamleider brengt ook trainings- en certificatiemogelijkheden naar voren.

Randvoorwaarden

Belangrijk is een goede samenwerking tussen de school en de gastdocent, om het (kennis)niveau van de leerlingen goed in te schatten en zo goede aansluiting te vinden bij de leerlingen. Een docent of mentor die de klas/leerlingen kent, is verplicht aanwezig tijdens de lessen, doet actief mee en geeft feedback. Hun aanwezigheid zorgt sneller voor een veilige sfeer en een goede vertrouwensband met de gastdocent.

Het is noodzakelijk dat de school én de klas een veilig klimaat heeft. Een veilige sfeer is nodig om dit onderwerp aan te gaan en om de lessen goed uit te voeren. De leerlingen hebben een positieve, vertrouwde setting nodig waar verscheidenheid er mag zijn om met en van elkaar te leren.

Het is wenselijk dat, voorafgaand aan de lessenserie, seksuele voorlichting heeft plaatsgevonden.

Een aantal andere randvoorwaarden zijn van belang:

- Het werken met leerlingen die uit één groep komen én zo min mogelijk wisselingen in leerlingen hebben.
- Duidelijke informatie over de leerlingen verkrijgen vooraf aan de lessen via intakeformulieren.
- Na iedere les evaluaties en de gesprekken met leerlingen en docenten meenemen ter verbetering van de uitvoering en het waarborgen van de veiligheid van de leerling.

Randvoorwaarden worden via een lesbrief voorafgaand aan de lessen gecommuniceerd met de school. Daarnaast moet de school natuurlijk beschikken over de financiële middelen om de lessen te betalen en/of een subsidie hiervoor ontvangen.

Implementatie

Implementatie wordt gecoördineerd vanuit Scharlaken Koord via de teamleider van Preventie. Deze overziet het werk van een team preventiemedewerkers.

- 1) Informatie wordt verspreid op landelijk niveau. Dit gebeurt via social media, de website van Scharlaken Koord (incl. contactformulier), netwerkbijeenkomsten, één-op-één-contact, webinars en via persoonlijke benadering van scholen. Het is mogelijk om een toelichting van een medewerker van Scharlaken Koord te ontvangen.
- 2) Bij interesse wordt er door de school een intakeformulier ingevuld en door een preventiemedewerker een intakegesprek gepland. Waar mogelijk komt de preventiemedewerker uit of dicht bij de regio van de school. Momenteel zijn vrijwel alle regio's gedekt.
- 3) Een lesbrief zorgt ervoor dat de nodige randvoorwaarden aanwezig zijn.
- 4) Ouders/verzorgers worden middels een brief geïnformeerd.
- 5) De drie lessen en (mogelijke) aparte workshops voor ouders en/of docenten worden door preventiemedewerkers van Scharlaken Koord gegeven, bij voorkeur dezelfde die de intake heeft gedaan.

- 6) Er wordt na afloop van de lessen en workshops geëvalueerd middels vragenlijsten. Dit alles wordt geanalyseerd door de teamleider en/of een externe consultant en de resultaten meegenomen in evaluatiebijeenkomsten die 1-2x per jaar plaatsvinden.

Kosten

Tabel 1. Kostenoverzicht	
Onderdeel	
Inzet gastdocent voor 3-lessenserie *les van 90 min 75 euro per uur 1 gastdocent per les 1,5 uur per les 0,5 voorbereiden van les en lesmateriaal 0,5 uur voorbereiding op locatie - beeldapp testen/lokaal inrichten 0,5 uur evaluatie met docent/leerlingen en opruimen Totaal 3 uur per les x 3 lessen = 9 uur 1 uur intake/telefonisch contact per lessenserie	9 uur x 75 euro = 675,00 1 uur x 75 euro = 75,00
Materialen Laptop, beeldmateriaal, dozen, ballonnen, papier, post-its, magneten, vlaggen, A2-vellen, wasknijpers, folders, evaluatieformulieren, data verzamelingsplatform, ander materiaal	Schatting = 152,50
Reiskosten 0,39 euro per kilometer (heen en weer vanuit Amsterdam of locatie gastdocent als deze dichterbij is) 3 keer per lessenserie	0,39 x 3 x ? = onbekend (verschilt per locatie)
Totaal (exclusief reiskosten)*	902,50
Inzet gastdocent voor workshop docenten/ouders 75 euro per uur 1 gastdocent per workshop 1,5 uur per les 0,5 voorbereiden van workshop 0,5 uur voorbereiding op locatie - beeldapp testen / ruimte inrichten 0,5 uur evaluatie met docenten / ouders en opruimen Totaal 3 uur per workshop	225,00
Materialen Laptop, beeldmateriaal, evaluatieformulieren, data verzamelingsplatform	Schatting = 95
Reiskosten 0,39 euro per kilometer (heen en weer naar locatie) 1 keer per lessenserie	0,39 x 1 x ? = onbekend (verschilt per locatie)
Totaal (exclusief reiskosten)*	320,00
Coördinatie & (door)ontwikkeling**	57,50 per lessenserie

*Kosten voor inzet van een docent of mentor van de school bij elke les is onbekend; dit verschilt per school en per persoon. Docenten/mentoren zijn gemiddeld 7,5 uren kwijt aan de lessenserie.

**Coördinatie en (door)ontwikkeling wordt ook deels gefinancierd door subsidies.

3. Onderbouwing

Probleem

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een "overkoepeld begrip" (Joemmanbaks & de Graaf, 2022, p.3) dat "alle vormen van [verbale en non-verbale] seksuele intimidatie en seksueel geweld zowel online als offline" omvat (Akkermans et al., 2023, p.4). Er zijn verschillende groepen die een groter risico hebben om seksuele grensoverschrijding mee te maken:

Jongeren: Jongeren zijn kwetsbaarder voor SGG (Joemmanbaks & de Graaf, 2022; Akkermans et al., 2023). In 2020 zijn 37,8% van meiden en 13,4% van jongens tussen 15 en 17 jaar slachtoffer geweest van fysiek seksueel geweld, niet-fysieke seksuele intimidatie en online seksuele intimidatie, zoals aangeraakt worden op een seksuele manier, het laten zien van billen of geslachtsdelen, en het ongewenst toegestuurd worden van naaktfoto's (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen [Nationaal Rapporteur], 2022b). Jongeren komen het vaakst online seksuele intimidatie tegen als vorm van seksueel geweld (Nationaal Rapporteur, 2022c).

Meiden: Jonge vrouwen maken het vaakst SGG mee en meiden zijn vaker slachtoffer dan jongens (Akkermans et al., 2023). Eén vijfde van meiden tussen 16 en 18 jaar heeft online verbale seksuele intimidatie meegemaakt (Joemmanbaks & de Graaf, 2022). Twee derde (67%) van de vrouwen van 12 tot 25 jaar had in 2021 last van straatintimidatie (Reep, Akkermans & Kloosterman, 2022). Jongere meiden blijken kwetsbaarder te zijn. Wanneer de eerste keer geslachtsgemeenschap met 14 of 15 jaar plaatsvindt, is een op de vijf meisjes hierbij gedwongen of overgehaald, meer dan bij oudere meiden (de Graaf et al., 2017).

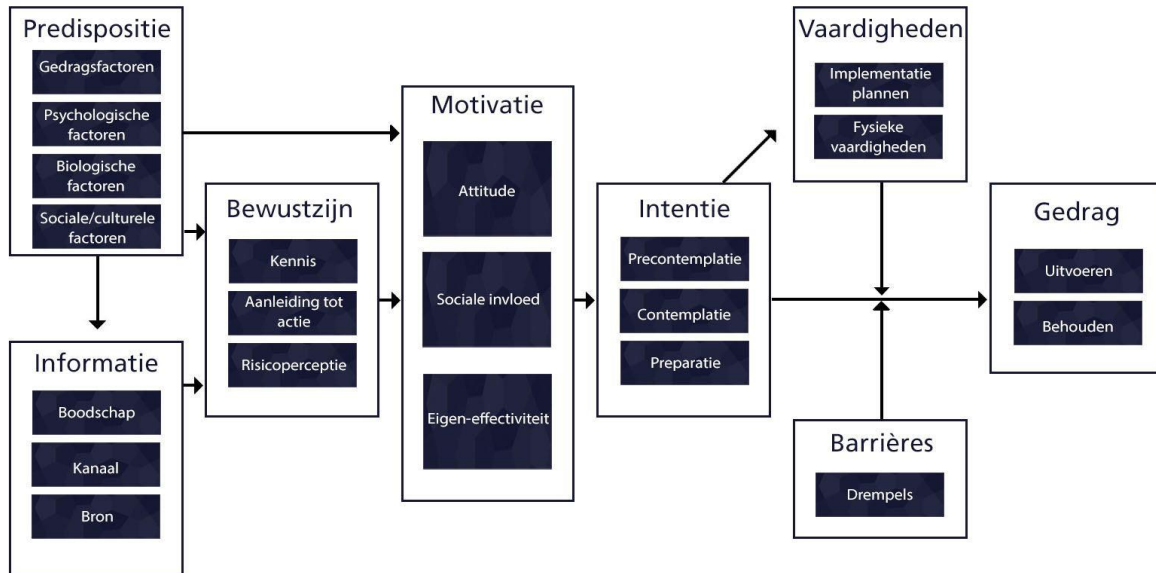
Opleiding: Onder meisjes op het praktijkonderwijs (pro) is 18% weleens gedwongen tot seksuele handelingen (de Graaf et al., 2017). Dat is ruim twee keer zo veel als onder meisjes op het vmbo (7%). Jongeren op het pro hebben vaker te maken met sexting. Prevalentie blijkt nog hoger te zijn in het speciale onderwijs (Wissink et al., 2015; de Graaf et al., 2019). Een kwart van vmbo+ en een-derde van pro meiden op cluster 4 scholen is weleens gedwongen tot seksuele handelingen (de Graaf et al., 2019). Ze hebben ook aanzienlijk meer ervaring met sexting, seks en porno dan meiden op reguliere scholen.

Dit geeft een zorgelijk beeld. Want, zoals het Nationaal Rapporteur zegt, maken tieners regelmatig SGG mee juist "in de leeftijd waarop zij volop bezig zijn met het verkennen van relaties en hun eigen seksualiteit" (2022b, p.8).

Seksueel grensoverschrijding meemaken kan psychische, seksuele en lichamelijke problemen veroorzaken (Akkermans et al., 2023; Joemmanbaks & de Graaf, 2022; Nationaal Rapporteur, 2022a; de Graaf et al., 2017). Zo kan het een lage eigenwaarde, depressie, PTSS, suïcide en een minder positief lichaamsbeeld tot gevolg hebben. Ook kunnen problemen in verschillende levensgebieden ontstaan, zoals vaker slechter betaald werk hebben, vaker tienerouder worden, en vaker mishandeld worden in een relatie. Vrouwen rapporteren vaker gevolgen. Slachtoffers van SGG hebben vaak meer hulp en ondersteuning nodig op lange termijn (Nationaal Actieprogramma, 2023). Bovendien,

jongeren die in de tienerleeftijd slachtoffer zijn worden vaker opnieuw slachtoffer: 35% van 13-17-jaringen is binnen 5 jaar opnieuw slachtoffer (Nationaal Rapporteur, 2022c).

Oorzaken

Figuur 1 i-Change Model (de Vries et al., 2005)

Jongeren hebben een gebrek aan *bewustzijn* rondom SGG en wat zij daar zelf aan willen en kunnen doen (de Vries et al., 2005; Geurts et al., 2023; Nationaal Actieprogramma, 2023; Felten et al., 2009). Dit wordt beïnvloed door predisposities en informatie.

Predisposities zoals hun leeftijd, opleidingsniveau, sociaal-culturele achtergrond, en hun huidig gedrag (zoals hun omgang met porno) (de Vries et al., 2005; Megens et al., 2023; Cense et al., 2019). Ook een negatief zelfbeeld (vaak gezien onder meiden en lager opgeleide jongeren) maakt jongeren minder weerbaar voor negatieve groepsdruk rondom SGG (Geurts et al., 2023; Kovács et al., 2021; de Graaf et al., 2017; de Graaf et al., 2019; Van Berlo et al., 2011). En, een thuissituatie waarbij een dubbele seksueel moraal wordt meegegeven aan jongens wordt gelinkt aan SGG en 'victim blaming' van meiden (Smit et al., 2022).

Volgens scholieren wordt er niet genoeg gepraat over seksualiteit, wordt de informatie op een matige manier overgebracht en worden relevante onderwerpen onvolledig behandeld (de Graaf et al., 2017; Megens et al., 2023; Cense et al., 2019; Smit et al., 2022). Dit met name onder laagopgeleide jongeren (de Graaf et al., 2017). Maar 5% van ouders gaan het gesprek aan met hun kinderen over onderwerpen zoals het respecteren en bewustzijn van de seksuele grenzen en wensen van een ander (Smit et al., 2022). Jongeren - met name jongeren op het pro - gaan dus op het internet opzoek naar informatie over seks, onbewust van de online risico's van SGG (de Graaf et al., 2017; Van Oosten, 2017; Nationaal Rapporteur, 2022c). Jongeren ontvangen ook weinig informatie van elkaar over seksualiteit, wensen en grenzen (Nationaal Actieprogramma, 2023; Janssens, Felten en Frans, 2010). Slechts een kwart van jongeren - en jongeren op het pro en vmbo nog minder - praat openlijk met vrienden over seks (De Graaf et al., 2017). Daardoor zijn ze minder bewust van hun eigen én elkaars perspectieven (Nationaal Actieprogramma, 2023).

Een laag bewustzijn heeft een negatieve invloed op de *motivatie* om anders met seksualiteit en relaties om te gaan. Ten eerste hebben jongeren met een laag bewustzijn meer eenzijdige ideeën en stereotypen (*attitude*) over seksualiteit en relaties, en minder respect voor elkaar (De Graaf et al., 2017; Smit et al., 2022; Nationaal Actieprogramma, 2023). En, hebben ze een minder aversieve attitude over het online met iemand praten over seks, over het kijken naar porno of geweld, en over risicovolle sexting (Van Oosten, 2017). Ook kunnen ze minder goed omgaan met negatieve *sociale invloed*, en zijn ze minder *effectief* in het aangeven van wensen en grenzen rondom seksualiteit en relaties (Geurts et al., 2023; Nationaal Actieprogramma, 2023; Vanwesenbeeck et al., 1999; Watson, 2014). 34% van de jongens en 39% van de meisjes die tegen hun wil seks hebben gehad, geven aan dat de ander hen met woorden onder druk zette (De Graaf et al., 2017; Buijinck et al., 2009). Bovendien praat maar 35% van jongens met hun partner over wat ze niet willen tijdens seks, en hebben meiden weinig vertrouwen dat ze hun grenzen aan kunnen geven (de Graaf et al., 2017).

Zonder motivatie is het lastig voor jongeren om te beredeneren (*intentie*) hoe ze met seksualiteit en relaties zouden willen omgaan, en de daarbij horende *vaardigheden* en plannen concreet in te zetten (de Vries et al., 2005). Dit alles verhoogt het risico op SGG (Van Oosten, 2017; Felten et al., 2009; Geurts et al., 2023; Nationaal Actieprogramma, 2023).

Aan te pakken factoren

Factor 1 Een negatief zelfbeeld (eigenwaarde) dat weerbaarheid om seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen te staan verlaagt, mede veroorzaakt door (social) media (subdoel 1a, 1b, 1c).

Factor 2 Onvoldoende informatie over seksualiteit en relaties waardoor kennis, bewustwording en vaardigheden om zelf (online) seksueel gedrag te kunnen beoordelen ontbreekt (subdoel 2a, 2b, 2c, 2d, 2e).

Factor 3 Laag bewustzijn van eigen én andermans wensen en grenzen, vooral doordat het gesprek met elkaar niet (voldoende) wordt aangegaan. Dit leidt naar meer eenzijdige ideeën en stereotypen over seksualiteit en relaties, en minder respect voor een ander binnen seksualiteit en relaties (subdoel 3a, 3b, 3c, 3d)

Factor 4 Het niet kunnen (lage eigen-effectiviteit) aangeven van grenzen/wensen binnen seksualiteit en relaties. De vaardigheden om deze interacties aan te gaan ontbreken (4a, 4b, 4c, 4d, 4e).

Docenten en ouders/verzorgers worden als intermediaire doelgroep aangemoedigd om het gesprek over social media, seksualiteit en relaties nog verder aan te gaan. Zij kunnen doorgaan met het gesprek en ervaringskennis delen, kunnen de jongeren positief bekrachtigen en/of helpen in het oefenen van vaardigheden (Kovács et al., 2021; Smit et al., 2022).

Verantwoording

Het is niet duidelijk welke risicofactoren het meeste invloed hebben op SGG onder jongeren (Beek et al., 2022 in Geurts et al., 2023). Wat wél sterk naar voren komt is dat het gesprek met en onder jongeren aangaan over seksualiteit en relaties helpt om SGG te verminderen (Nationaal Actieprogramma, 2023; Smit et al., 2022; Van Oosten, 2017). Meer interactie en communicatie rondom seksualiteit en relaties is nodig, aangeboden op maat zodat het aansluit bij de leefwereld van jongeren (Megens et al., 2023; Nationaal Rapporteur, 2022b). Scholen zijn een belangrijke plek waar deze interactie kan

plaatsvinden (Kovács et al., 2021; Geurts et al., 2023; Nationaal Actieprogramma, 2023). Daarom richt No Nonsense zich op een interactieve aanpak binnen scholen.

De verhouding tussen de factoren, subdoelen en methodes is terug te zien in tabel 2. Daarna volgt een toelichting.

Tabel 2. Verhouding tussen aan te pakken factoren, doelen en gebruikte methoden en werkvormen*			
Probleem:	Jongeren tussen 13 en 16 jaar zijn kwetsbaar voor seksueel grensoverschrijdend gedrag		
Hoofddoel:	Het gesprek met jongeren tussen 13 en 16 jaar in het vmbo en pro aangaan over seksualiteit en relaties zodat ze bewuste keuzes kunnen maken over hun eigen seksualiteit en relaties om daarmee hun kwetsbaarheid voor seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen.		
Factoren	Subdoelen	Aanpak/Methode	Werkvormen/onderdeel
Negatief zelfbeeld	Jongeren hebben een positievere eigenwaarde om weerbaarder te zijn tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag.	Ervaringsoefening. Positieve bekrachtiging. Peer ondersteuning. Kennisoverdracht. <i>*Coöperatieve leeromgeving verhoogt ook zelfwaardering</i>	1.10 'Dit ben ik!' 3.12 'Jij bent het waard'
Onvoldoende informatie over seksualiteit en relaties	Jongeren beschikken over meer informatie over seksualiteit en relaties om seksueel gedrag beter te kunnen beoordelen.	Kennisoverdracht. Ervaringskennis. Peeronderwijs. Ervaringsoefening. Positieve bekrachtiging. <i>*Ervaringsgericht leren maakt de informatie 'eigen' en draagt daardoor bij aan bewustwording.</i>	1.4 'Seks en zo' 1.5 Filmpje 'Seks en zo' 1.6 Filmpje 'Binnenstebuiten', 1.7 Ballonnenopdracht, 1.8 LHBTIQ+, 2.4 Filmpje 'Fix it', 2.5 Verliefd: wat werkt?, 2,7 'Informatiebronnen', 2.9 'Seks in de media', 2.10 'Filmpje: P...?!', 2.11 'Kaartjes: (on)gezonde relatie', 3.4 'Trek een streep!' 3.5 'Grensoverschrijdend gedrag op seksueel gebied',
Laag bewustzijn van eigen en andermans wensen en grenzen	Jongeren zijn meer bewust van eigen en andermans wensen en grenzen en hebben daardoor meer respect voor de verschillende opvattingen over en manieren van omgaan met seksualiteit en relaties.	Ervaringsoefening. Ervaringskennis. Peer onderwijs. Kennisoverdracht. <i>*Coöperatieve leeromgeving leidt naar positievere attitude tegenover een ander</i>	2.5 Verliefd: wat werkt?, 2.7 Informatiebronnen, 2.9 'Seks in de media', 2.10 'Filmpje: P...?!', 2.11 'Kaartjes: (On)gezonde relatie', 2.12 'The box', 3.4 'Trek een streep!' 3.6 'Eigen schuld?', 3.11 'The box'
Lage eigen-effectiviteit in het kunnen aangeven van wensen en grenzen.	Jongeren ervaren dat ze effectiever zijn in het aangeven van eigen wensen en grenzen tijdens hun interacties met anderen.	Ervaringsoefening. Ervaringskennis. Peer onderwijs/-ondersteuning. Positieve bekrachtiging. Kennisoverdracht. <i>*Ervaringsgerichte leeromgeving maakt dat de leerling zijn eigen-effectiviteit kan inzetten</i>	2.5 Verliefd: Wat werkt?, 2.6 Alles onder controle? 2.8 Groepsdruk 3.5 'Grensoverschrijdend gedrag op seksueel gebied' 3.7 'Filmpje: Toestemming' 3.8 'Filmpje: Jij en je eigen ruimte' 3.9 'Stop!' 3.10 'Hulp vragen' 3.11 'The box'

* Een ervaringsgerichte leeracyclus en de kenmerken van coöperatief leren worden ingezet in alle lessen, maar onderdelen daarvan worden hier niet expliciet benoemd.

No Nonsense wil seksualiteit en relaties in een veilige setting bespreekbaar maken. Wanneer de leerling zich gekend en serieus genomen voelt door docenten en *peers*, ervaart hij meer kans om problemen te delen en de input van anderen te aanvaarden, wat vervolgens helpt om andere elementen van de interventie werkzaam te maken. Daarom wordt, vooral in de eerste les, veel aandacht besteed aan het creëren van een veilig pedagogisch klimaat dat ondersteunend en accepterend is (Hamstra & van den Ende, 2006). Er wordt gebruik gemaakt van groepsregels en een lesoverzicht voor elke les. Ook is er een vertrouwenspersoon (docent/mentor) van school aanwezig tijdens de lessen. De lesstof wordt laagdrempelig en op een leuke manier aangeboden, hoewel seksualiteit een ingewikkeld en persoonlijk onderwerp kan zijn. De gastdocent geeft een voorbeeld door een open, eerlijke en oordeelvrije houding te hebben (Cense et al., 2019). Er wordt zowel klassikaal als in kleine groepjes gewerkt. Deze afwisseling helpt de leerlingen een veilige sfeer te ervaren a.d.h.v. hun persoonlijke behoeften.

De lessen zijn opgebouwd zodat de leerlingen ze makkelijk kunnen volgen (Cense et al., 2019). Het past bij hun leerproces en het i-Change model van gedragsverandering (de Vries et al., 2005). Zo zijn in de eerste les de oefeningen vooral gericht op kennis en bewustwording van zichzelf. In les 2 en 3 worden er meer persoonlijke ervaringen gedeeld en hierop gereflecteerd, zodat er ook bewustwording van de ander ontstaat. Uiteindelijk komt er een steeds concreter beeld van eigen en andermans seksualiteit, relaties en grenzen en wensen tot stand. Leerlingen krijgen ook de kans deze te koppelen aan nieuwe vaardigheden waarmee ze mogen oefenen, zodat de overbrugging naar handeling makkelijker wordt.

Methode

Bij het versterken van de weerbaarheid van jongeren werkt het om een aantal methodische elementen in te zetten, inclusief kennisoverdracht, ervaringskennis, positieve bekrachtiging, peer onderwijs/ondersteuning en het oefenen van vaardigheden (oftewel, 'ervaringsoefening') (Kovács et al., 2021). Ook fungeert de trainer als rolmodel. Deze methodes worden allemaal gebruikt in de lessenserie. Echter gaat de aanpak een stapje verder door het inzetten van een ervaringsgerichte, coöperatieve leeromgeving die ervoor zorgt dat de doelen worden bereikt. De *leercyclus* die ontstaat in ervaringsgericht leren (Kolb, 1984) en de basiskenmerken van coöperatief leren (Johnson & Johnson, 2009) vormen samen een leeromgeving waarin leerlingen leren door te doen met elkaar (Aronson & Patnoe, 2011; Petty, Barden & Wheeler, 2009; Breunig, 2009).

Het gebruik van een leercyclus - concreet ervaren, overdenken, begrijpen en experimenteren - helpt om de leerling actief bij de lesstof te betrekken, stimuleert eigen reflectie, en maakt de lesstof ook concreter en 'eigen'. Dit maakt dat de leerling zich kan verplaatsen in wat ze in de praktijk tegenkomen. Ervaringsgericht leren is volgens onderzoek van Caulfield en Woods (2013) effectief ingezet bij leerlingen om langdurig positief sociaal gedrag te bevorderen.

Coöperatief leren zorgt daarnaast ook voor een verhoogde band tussen de deelnemers, ook wel *peer relatedness* genoemd (Van Ryzin & Roseth, 2019). Het werk binnen een groep leidt naar hogere zelfwaardering en betere attitude tegenover een ander (Aronson & Patnoe, 2011). Dit is bewezen effectief geweest bij een interventie tegen pesten op middelbare scholen (Van Ryzin & Roseth, 2019).

De basiskenmerken van coöperatief leren zijn:

- Directe, positieve interactie tussen docent en leerlingen en tussen leerlingen

onderling.

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid tijdens het werken aan opdrachten, zodat *peers* van elkaar leren en op elkaar ingestemd raken.
- Veel werkvormen zijn groepsopdrachten, waarin leerlingen met en van elkaar leren (samenwerkingsvaardigheden).
- Elke leerling wordt gestimuleerd een bijdrage te leveren (individuele verantwoordelijkheid).
- Evaluatie van het proces binnen de groep (reflectie).

Deze basiskenmerken zetten aan tot gesprek tussen de leerlingen over seksualiteit en relaties waardoor er meer begrip en respect voor elkaar ontstaat, ondanks hun verschillende achtergronden.

Ervaringsgericht, coöperatief leren leidt dus uiteindelijk naar een verhoogde eigenwaarde én positieve attitude tegenover een ander (Aronson & Patnoe, 2011). Doordat de leerling de informatie 'eigen' maakt, op basis daarvan zijn attitude aanpast en er mee kan oefenen (eigen-effectiever wordt) heeft hij vervolgens de motivatie om makkelijker zijn gedrag aan te passen (Kolb, 1984; Petty et al., 2009; Breunig, 2009; de Vries et al., 2005).

Daarnaast worden de werkvormen en opdrachten telkens afgewisseld, zodat het inspeelt op de verschillende leerstijlen van de leerlingen (Hamstra & van den Ende, 2006). Dit helpt de motivatie en concentratie. Bovendien kan er worden aangepast op niveau.

Dit alles, samen met scheppen van een veilige sfeer in de klas, zorgt ervoor dat No Nonsense de lesstof op een laagdrempelige, simpele manier aanvliegt. Met deze methode en basiselementen worden jongeren geholpen om zelf bewuste keuzes binnen seksualiteit en seksuele relaties te maken. Daardoor vermindert hun kwetsbaarheid voor seksuele grensoverschrijdend gedrag.

Uit de procesevaluatie (2023) blijkt ook dat gemiddeld 60% van de leerlingen aangeven dat No Nonsense hen helpt om beter hun grenzen te kunnen aangeven, meer bewust te zijn van wat ze wel en niet zouden willen in een relatie, meer bewust te zijn van verschillende meningen over seks, seksualiteit en relaties, en om beter het verschil te weten tussen seks en seksualiteit. Ook komt uit de antwoorden van docenten van school dat de lessen een goede aansluiting vinden bij de jongeren. Dit is ook terug te zien in de 88% van leerlingen die aangeven dat de lessen 'leerzaam' zijn.

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

A1. Hanzon, C., Van der Woude, E. & Haak-de Vos, H. (2019). *No Nonsense: Rapport Procesevaluatie*. Amsterdam: Scharlaken Koord (ongepubliceerd)

B1. Procesevaluatie 2019

In 2019 is een procesevaluatie uitgevoerd met als doel inzicht te krijgen in waardering, succesfactoren en verbetermogelijkheden van de interventie No Nonsense, volgens jongeren, docenten en gastdocenten. De evaluatie is uitgevoerd middels schriftelijke vragenlijsten onder 11 docenten en 82 jongeren van het pro en vmbo, en een evaluatiebijeenkomsten met gastdocenten van Scharlaken Koord.

C1. Samenvatting

No Nonsense is vanaf het schooljaar 2014-2015 uitgevoerd in de huidige vorm op het pro en sinds 2018 ook in het vmbo. Het aantal deelnemers bedroeg in totaal 676 en per jaar: 2014-2015: 61 leerlingen op vijf pro-scholen.

2015-2016: 87 leerlingen op zes pro-scholen.

2016-2017: 131 leerlingen op zeven pro-scholen.

2017-2018: 122 leerlingen op zeven pro-scholen.

2018-2019: 199 leerlingen op zeven pro-scholen en 76 leerlingen op drie vmbo-scholen.

No Nonsense wordt erg gewaardeerd. 91% van de docenten geeft een 8 of 9 voor de inhoud van de lessen. 64% vond het niveau van de lessen goed aansluiting bij de groep, 27% gaf daarvoor een voldoende.

De jongeren vinden de lessen interessant en leerzaam. Ook over het (beeld)materiaal zijn zij erg tevreden. 70% van de jongeren geeft een 8 of hoger over alle lessen. De stelling 'Door deze lessen weet ik nu beter wat ik belangrijk vind aan een relatie' wordt door twee-derde met 'ja' beantwoord.

Er zijn twee verbeterpunten hieruit gekomen: het explicieter uitleggen van het doel van de lessen en het explicieter betrekken van de thema's op de jongeren zelf.

De gastdocenten zien de open, oordeelvrije houding en de variatie in type werkvormen en oefeningen als succesfactoren. Verbeterpunten zijn: het contact met en de rol van de docent van school, het vooraf goed kunnen inschatten van het niveau en de behoeften van de groep, en de onderlinge kennisuitwisseling tussen preventiemedewerkers.

De interventie is aangepast naar aanleiding van deze evaluatie. In de handleiding is meer aandacht voor het aansluiten bij het onderwijsniveau (vmbo en pro) en mogelijkheden om werkvormen aan te passen aan het niveau van de jongeren. Ook andere aanpassingen zijn doorgevoerd, zoals:

- Verwijzen naar hulpbronnen
- Benoemen van de opstelling
- Groepsgrootte: bij vmbo max. 25, bij pro max. 15
- Het programma per les gedurende de hele les zichtbaar maken
- Voorkeur voor een groep die samen een klas vormt
- Vaker checken of jongeren de lesstof begrepen hebben
- Nog meer beeldende voorbeelden gebruiken, eventueel gastdocent vanuit eigen ervaring laten delen

A2. Verkerk, E. (2023). *No Nonsense: Rapport Procesevaluatie*. Hilversum: Li-Verkerk Consulting. (ongepubliceerd)

B2. Procesevaluatie 2023

Bij deze procesevaluatie ging het over bereik, uitvoering, waardering, ervaring en het effect van de lessenserie in de periode december 2022 t/m juni 2023.

De resultaten van de procesevaluatie zijn gebaseerd op:

- 10 ingevulde intakeformulieren van de scholen
- Ingevulde evaluaties van 171 leerlingen
- Ingevulde vragenlijsten van 21 docenten
- Ingevulde vragenlijsten van 4 preventiemedewerkers van Scharlaken Koord (uitvoerders)
- Ingevulde vragenlijsten van 21 ouders tijdens een workshop
- 1 evaluatiebijeenkomst

C2. Samenvatting

Het aantal deelnemers bedroeg per jaar:

Tabel 1 Aantal leerlingen die heeft deelgenomen, per schooljaar

2018-2019	275 leerlingen
2019-2020	120 leerlingen
2020-2021	96 leerlingen
2021-2022	319 leerlingen
2022-2023	334 leerlingen

Bereik:

- Scholen geven aan dat ze No Nonsense een passende lessenserie vinden
- 171 leerlingen hebben deelgenomen aan de lessenserie
- Gemiddeld leeftijd is 15 met diverse achtergronden
- Het bereik zou mogelijk kunnen worden uitgebreid

Uitvoering:

- Preventiemedewerkers beoordelen hun eigen functioneren (7,5), het werk met de leerlingen (7,3) en hun contact met de scholen (7,7) positief
- 59% van de leerlingen vinden de uitvoerders 'Goed' of 'Ruim Voldoende'
- Scholen vinden contact met de leerlingen (8,5) en aansluiting bij niveau (8,0) goed verlopen
- Een verbeterde samenstelling en een vermindering van informatie zijn wenselijk
- Ouders vinden de workshops 'interactief en boeiend'

Waardering en ervaring:

- Zowel leerlingen (7,5) als scholen (8,1) hebben goede waardering van No Nonsense
- De meeste leerlingen vinden de lessen interessant, belangrijk, leerzaam en makkelijk
- Effectieve werkvormen en (inhoudelijke) aansluiting maken het onderwerp bespreekbaar
- Ouders waarderen de workshop met een gemiddeld cijfer van 8,9 of hoger

Effect:

- De doelgroep merkt een effect op hun bewustwording en vaardigheden, terwijl docenten juist een effect op kennis en bewustwording zien

No Nonsense is een sterk gewaardeerde interventie. Verbeterpunten zijn: de hoeveelheid informatie passend houden, de lessen actualiseren, en de randvoorwaarden beter waarborgen. Mogelijk kunnen jongeren en ouders ook via andere kanalen worden bereikt. Het effect zou ook beter kunnen worden gemeet.

De interventie is op onderdelen aangepast naar aanleiding van deze evaluatie. Deze zijn

o.a.:

- Een lesbrief voor ouders
- Aanpassing van opdrachten zodat er minder wordt gepraat en meer wordt ingegaan op relevante onderwerpen zoals eigenwaarde
- Handleiding is geactualiseerd
- Leeftijd doelgroep is aangepast van 14-16 jaar naar 13-16 jaar. Jongeren binnen deze leeftijdscategorie beginnen al met experimenteren. Er wordt wél verwacht dat ze al wat seksuele voorlichting gehad hebben.
- De doelgroep op andere manieren gaan bereiken
- Nieuwe titels voor de lessen

5. Samenvatting Werkzame elementen

Inhoudelijk:

- Gebruik van een ervaringsgerichte leercyclus en het coöperatief leermodel
- Inzetten op een veilig pedagogisch klimaat waarin jongeren met en van elkaar leren, o.a. door aanwezigheid van een vertrouwenspersoon, gebruik van groepsregels en een lesoverzicht.
- Gebruik van positieve bekrachtiging door een gastdocent
- Binnen de ervaringsgerichte, coöperatieve leeromgeving ontstaat er:
 - Peeronderwijs waarin jongeren gezamenlijk groeien en het dan ook meer 'eigen' maken.
 - Kennisoverdracht en ervaringskennis waarin de jongeren veel interactie met elkaar en de docent hebben.
 - Ruimte voor ervaringsoefening om motivatie te bevorderen
- Gebruik van realistische, geactualiseerde en herhalende opdrachten en informatie
- Gebruik van laagdrempelige, afwisselende activerende opdrachten (zoals bijv. rollenspel, discussies, reflectievragen, werken met casussen).
- Jongeren met verschillende achtergronden/kenmerken (bijv. etniciteit, religie, cultuur, geslacht, gaardheid) samen in gesprek laten gaan over seksualiteit en relaties
- Aanbod op maat dat het aansluit bij de behoeften en niveau van de groep.
- Ouders/verzorgers en docenten ondersteunen in hun positie als rolmodel.

Praktisch:

- Goede intake zodat gastdocenten weten wat er speelt binnen de groep.
- Het actief betrekken van een docent van school bij de lessen die aanwezig is bij alle lessen.
- Werken met leerlingen die uit één groep komen (max. 15 leerlingen bij pro en max. 25 leerlingen bij vmbo).
- Het hebben van drie duidelijke lessen waar max. 2 weken tijdsinterval tussen zit.
- Gastdocenten inzetten voor de interventie die getraind zijn, voldoende deskundigheid hebben en een ontspannen, veilige sfeer kunnen creëren.
- Het aanbieden van een lesbrief voor ouders/verzorgers.

6. Aangehaalde literatuur

- Akkermans, M., Derksen, E., Kloosterman, R., Moons, E., & Wingen, M. (2023). *Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Grensoverschrijdend gedrag 2022* [PHGSG 2022]. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).
- Aronson, E. & Patnoe, S (2011). *Cooperation in the classroom: The jigsaw method*. London: Pinter & Martin Ltd.
- Beek, T., Griend, J. van de, Meijer, S., Schutte, L. & Vlugt, I. van de (2022). *Wat werkt dossier. Schoolgebonden interventies ter bevordering van de seksuele gezondheid en het seksueel welzijn van jongeren*. Utrecht, Amsterdam: Rutgers, Soa Aids.
- Breunig, M.C. (2009). Teaching Dewey's Experience and Education Experientially. In Stremba, B.; Bisson, C.A. (eds.). *Teaching Adventure Education Theory: Best Practices*. Champaign, USA: Human Kinetics.
- Buijnick, G., M. Stals, L. Schutte, F. te Poel, & S. Meijer, (2009). *Zwanger...en dan? Planmatige ontwikkeling van een aanvullende module rondom (on)bedoelde zwangerschap voor het Iespakket Lang Leve de Liefde*: Fiom & SANL.
- Caulfield, J. & Woods, T. (2013). Experiential learning: Exploring its long-term impact on socially responsible behavior. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 13(2), 31-48.
- Cense, M., Grauw, S. de, & Vermeulen, M. (2019). "Gewoon het taboe eraf halen": *Wat leerlingen willen van seksuele vorming*. Utrecht: Rutgers Kenniscentrum seksualiteit.
- Felten, H., K. Janssens, & L. Brants, (2009). *Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is...": Onderzoek naar de beleving van jongeren*. Utrecht: Movisie.
- Graaf, H. de, Van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
- Graaf, H. de, Bultinck, M., Van den Brink, F., Coehoorn, I., Van den Borne, M. & Meijer, S. (2019). *Seks onder je 25^e vso: Seksuele gezondheid van jongeren in cluster 3 en 4 van het voortgezet speciaal onderwijs*. Delft: Eburon.
- Geurts, R., Cuppen, J., Philipsen, M., Esmeijer, N., Bertens, N., van Druten, L., Smeets, E., Lucas, K., & van Helvoirt, D. (2023). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag in het onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.
- Hamstra, D.G. & J. van den Ende, (2006). *De vmbo-leerling: Onderwijspedagogische en ontwikkelingspsychologische theorieën*. Amersfoort: CPS, Onderwijsontwikkeling en Advies.
- Janssens, K., Felten, F., Frans, E. (2010). Seksueel (grensoverschrijdend) gedrag: balanceren tussen openheid en normen stellen. In Groot, R. de, e.a. (2010). *Grensoverschrijdend gedrag van pubers*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

- Joemmanbaks, F. & de Graaf, H. (2022). *Fenomeen van seksueel geweld in Nederland: Secundaire analyses op data van de Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld 2020*. Utrecht: Rutgers Expertisecentrum seksualiteit.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379.
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Kovács, Z., Noor, S., Çankor, E., & Geerlings, J. (2021). *Dossier Wat werkt bij het versterken van weerbaarheid van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- Megens, M., Pattianakotta, Z., Kingma, I., & Durand, E. (2023). *Scholingsaanbod relaties en seksualiteit: Onderzoek naar behoeften van scholen en leerlingen in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam & RadarAdvies.
- Nationaal Actieprogramma Aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld (2023). *Elkaars wensen en grenzen herkennen, erkennen en respecteren*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2022a). *Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2021*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2022b). *Uitgelicht Prevalentie: Het aantal slachtoffers van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2022c). *Factsheet: Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2021*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Petty, R. E., Barden, J., & Wheeler, S. C. (2009). The Elaboration Likelihood Model of Persuasion: Developing Health promotions for Sustained Behavioral Change. In R. J. DiClemente, R. A. Crosby, & M. C. Kegler (Eds.), *Emerging theories in health promotion practice and research* (pp. 185–214). Jossey-Bass/Wiley.
- Reep, C., Akkermans, M. & Kloosterman, R. (2022). *Straatintimidatie van jongeren*. Statistische trends, 2 februari. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS].
- Smit, K., Cense, M. & de Graaf, H. (2022). *Waar ligt de grens? Onderzoek naar opvattingen over seksueel (grensoverschrijdend) gedrag onder jongeren en hun ouders/verzorgers*. Utrecht: Rutgers Expertisecentrum Seksualiteit.
- Van Berlo, W., Haas, S. de, van Oosten, N., van Dijk, L., Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). *Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking*. Delft: Eburon.

- Van Oosten, A. (2017). *Jongeren en online veiligheid: Over risicovol mediagebruik en de rol van ouders*. Nunspeet: Kliksafe.
- Van Ryzin, M.J. & Roseth, C.J. (2019). Effects of Cooperative Learning on Peer Relations, Empathy, and Bullying in Middle School. *Aggressive Behavior, 45*(6), 643-651. doi:10.1002/ab.21858
- Vanwesenbeeck, I., G. van Zessen, R. Ingham, E. Jaramazovic & D. Stevens (1999). Factors and processes in heterosexual competence and risk: an integrated review of the evidence. *Psychology and Health, 14*, 25-50.
- Vries de, H., Mesters, I., Van de Steeg, H., & Honing, C. (2005). The general public's information needs and perceptions regarding hereditary cancer: an application of the Integrated Change Model. *Patient Education and Counseling 56*, 154-165. doi:10.1016/j.pec.2004.01.002
- Watson, A.F.C. (2014). *Developing improved sexual health education strategies* (PhD thesis). Australia: Queensland University of Technology.
- Wissink, I.B., Vugt, E. van, Moonen, X., Stams, G-J.J.M. & Hendriks, J. (2015). Sexual abuse involving children with an intellectual disability (ID): A narrative review. *Research in Developmental Disabilities, 36*, 20-35. doi:10.1016/j.ridd.2014.09.007.

7. Praktijkvoorbeeld

30 mei 2023 gaf één van de preventiemedewerkers van Scharlaken Koord de derde les van No Nonsense op praktijkschool 'De Dreef' in Amsterdam. Het was een groep van ongeveer 10 jongeren van verschillende etniciteiten. Er waren al twee lessen aan vooraf gegaan en de start was best even moeizaam. Sommige leerlingen gaven aan dat de onderwerpen 'haram' waren en dat ze niet bij de les wilden zijn. De preventiemedewerker wist een veilige sfeer neer te zetten waarin benoemd werd dat deze lessen ook gaan over grenzen en dat de leerlingen dus ook grenzen mochten aangeven. Zo ook de grens dat ze op bepaalde vragen liever geen antwoord willen geven omdat het iets is waar ze liever niet over willen praten.

Ondertussen was er een veilige sfeer ontstaan waarin sommige leerlingen vooral luisterden en anderen volop mee praatten. De leerlingen lieten duidelijk merken dat ze toch wel interesse in deze onderwerpen hadden. In deze les werd het onderwerp porno o.a. behandeld. Doel van dit lesonderdeel was om in ieder geval duidelijk te maken dat porno niet hetzelfde is als seks in het echt. Dit werd gedaan aan de hand van een korte schets van hoe porno gemaakt en bewerkt wordt en een nagesprek hierover. De leerlingen reageerden met verbazing, vooral toen uitgelegd werd dat veel pornografische beelden bewerkt zijn. Ook de stelling 'van porno kun je leren hoe seks werkt' bracht de nodige roering in de klas. Waarbij de leerlingen zelf uiteindelijk ook tot de conclusie kwamen dat je er misschien wel iets van kunt leren, maar dat je het niet kunt kopiëren naar je eigen situatie.

Een week later kwamen we nog één keer terug op de school, voor een les aan een andere groep. Op de gang kwam de preventiemedewerker één van de jongens tegen. Hij zei 'Ja het is allemaal uw schuld', met een gezicht met een lichte lach erop. 'Door u heb ik nu de hele week geen porno meer gekeken, want het is toch een stuk minder leuk als je erbij na denkt dat het allemaal bewerkt is!'. De preventiemedewerker heeft nog even benoemd dat dit niet het doel van de les was, maar dat het wel fijn was dat de leerling nu meer nadacht over wat hij aan het kijken was.

Dit is een mooi voorbeeld van hoe het jongeren bewust maakt van hoe ze om willen gaan met bepaalde onderwerpen en dat het ze ook laat nadenken over wat realiteit is en wat gemaakte beelden zijn en het onderscheid hiertussen. Dit zijn twee van de vele onderwerpen die in onze lessen naar voren komen en waarbij we merken dat het gesprek hierover bewustwording teweegbrengt.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Beweging, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

